

Szemplér Ferenc: Nagy folyamok mellett

Akik ismertük Szemplér Ferencet, még híven őrizzük egy-egy szavát, fájdalmasan ironikus megjegyzését, lemondó mosolyát. S most itt van kezünkben válogatott verseinek kötete: a *Nagy folyamok mellett*, mint a magyarországi könyvkiadás hódolata a romániai magyar költő fáradhatatlan és nyugtalan szelleme előtt. Hatalmas anyagból kellett e karcsú kötet tartalmát kiválasztani. Szemplér azokhoz a költőkhöz tartozott, akik szüntelenül versben adnak választ a valóság és a történelem kérdéseire. Márpedig ilyen kérdés érkezett hozzá éppen elég. Emberi és írói sorsa még a kelet-közép-európai mérték szerint is igen változatos módon haladt abban a kanyargós mederben, amelyet a kisebbségi írástudók számára a történelem kijelölt. Székelyudvarhelyi, majd brassói ifjúság, első világháborús félelmek, menekülések, az uralomváltozás közvetlen hatásai, bukaresti diákoskodás, brassói ügyvédkedés, aztán a nemzetiségi irodalom életében betöltött mind erőteljesebb szerep, kapcsolat az Erdélyi Helikonnal és a Korunkkal, viták a romániai magyar irodalom feladatairól, a negyvenes évek első felének súlyos dél-erdélyi tapasztalatai, irodalompolitikai feladatok a felszabadulás után s végül hosszú és termékeny önkéntes visszavonulás e feladatok kényszere s gondja elől — ennyi lenne egy történelmileg meghatározott sors rövidre fogott vázlata? Sokkal több ennél, hiszen minden sorsforduló előtt és után ott a tömérdek munka, amelyet az alkotó művésznek el kellett végeznie. Verseik, műfordítások, regények, elbeszélések, színjátékok, útleírások, esszék, kritikák — egy kisebb könyvtár telne ki Szemplér Ferenc műveiből.

Elsősorban mégis költő: a versek behálózzák egész életét (azon kívül, hogy elbeszélő művészete is a magyar próza személyes jellegű, vallomásos, költői ágazatához tartozik.) Szemplélődő típus volt, akinek műhelyében a tapasztalattal együtt született a fogalmazás, aki éber érzékeinek gazdag zsákmányát minél kisebb áttételességgel tudta költeménnyé átalakítani. Gyakran és gyorsan írt, mégsem felületesen. Világos költői szerkezetekben fejezte ki magát, mégis észrevette a dolgok, a jelenségek lényegét. Ezt nemcsak szenzualizmusát okosan kiegészítő racionalizmusának köszönhetette, hanem annak is, hogy természetes kapcsolatban élt a világgal, az emberekkel. A világ apró rezdüléseit figyelte, mindig készen volt arra, hogy értelmet keressen ezekben a rezdülésekben, hogy ítéletet mondjon tapasztalatairól. Ettől a szerencsés költői tulajdonságától kapta az állandó szellemi felfrissülés ajándékát: még nehéz belső vívódások idején is képes volt arra, hogy együttérzéssel, csodálattal és szeretettel figyelje a természetet vagy az embereket. Költészetét méltatva Deák Tamás találóan sorolja őt a „vergiliusi” költők közé, akik a természettel és az emberi világgal igaz barátságot tartanak fenn, így tudják kibontakoztatni legjobb művészi képességeiket.

Szemplér Ferenc fél évszázados költői munkássága egyszerre helyezkedik el az erdélyi és a hazai magyar líra törekvései között. Költészetéből az erdélyi magyar értelmiség egy jellegzetes rétegének útja is kiolvasható. Akár egy lírai biográfia,

jelzi ennek az útnak személyes változatát. Arra a rétegre és nemzedékre gondolok, amely már a trianoni szerződés után helyezkedett el a megváltozott történelmi körülmények között, ekkor alakította ki eszményeit és terveit, s befejezett múltként nézett vissza a régi Magyarországra, meg nem változtatható történelmi ténynek fogadta el a nagy történelmi fordulatot. Ennek a nemzedéknek természetes közege, költői mondanivalójának forrásvidéke volt egyrészt a romániai közélet, másrészt a kisebbségi magyarság élete. Szemlér — különben Dsida Jenővel, Kiss Jenővel, Horváth Imrével és Méliusz Józseffel együtt — ennek a nemzedéknek az útját járta, tapasztalatait és felismeréseit dolgozta fel. Természetes otthonának és műhelyének érezte a kisebbségi irodalmat, erős szociális érzékenységgel és határozott nemzetiségi elkötelezettséggel hajolt a kisebbségi élet fölé.

Ez a nemzetiségi tapasztalatokból és felismerésekből táplálkozó költészet érdekes módon kapcsolódott a hazai „harmadik” költőnemzedék törekvéseihez. Közismert irodalomtörténeti tény, hogy a „harmadik” nemzedék korántsem volt az az egységes képződmény, amelynek a korabeli kritikai viták (például Halász Gábor bírálati) feltűntették. (Maguk a nemzedék költői, így Weöres Sándor is tiltakoztak az ellen, hogy az egész generációt egy kalap alá vegye a kritika!) Kétségtelen, hogy a „harmadik” nemzedéknek voltak bizonyos közös jegyei: elsősorban a gondolati és kulturális érdeklődés, az erkölcsi és humánus értékek védelmében vállalt felelősség, a művészség igénye, a hagyomány és a forma tisztelete. Emellett azonban a nemzedéknek volt egy csoportja, amely inkább a racionalista hagyományokban s egy másik, amely inkább az ősi mítoszokban talált megtartó szellemi erőt. Az elsőhöz tartozott Radnóti Miklós, Vas István, Zelk Zoltán, Képes Géza, Csorba Győző, a másodikhoz Weöres Sándor, Jékely Zoltán, Hajnal Anna, Kálnoky László a többi között. Nos, Szemlér Ferenc költői útja az első költői áramlat mozgásával párhuzamos. Már Radnóti-val fenntartott barátsága is jelzi ezt. Az erdélyi költő is az avantgard vonzásában indult, a természetben keresett védelmet s a racionalista-progresszív magyar hagyományokban találta meg a szellemi értékek fenntartásának eszközét, akárcsak Radnóti vagy Vas. Ő is az antifasiszta szellemi ellenállás költője volt — a nemzetiségi sors és művelődés sajátos körülményei között. Ezek a körülmények magyarázzák azt a sötétebb hangoltságot, amely verseinek történelemszemléletét járja át. „O’Neill írja — olvasom egyik kései nyilatkozatában —, hogy Elektrához illik a gyász. Hát a költőhöz ugyanígy illik a megrendülés”. Ez a megrendülés: az emberi léten és történelmen merengő fájdalmas, kereső nyugtalanság ölt alakot Szemlér Ferenc legszebb verseiben.

A nemzetiségi életből táplálkozva s az egyetemes magyar költészet törekvéseihez igazodva fejlődött a romániai magyar költő lírája. Önkifejezése így lett egy emberi közösség sorsának, fájdalmainak és reményeinek kifejezője. Tanúvallomás a történelmi lét változásairól, fordulatairól. Tudatosan, igényesen vállalta a tanú szerepét, a közösségi és közéleti költő hivatását. A művészi autonómiát mindig össze tudta egyeztetni az irodalom szociális és nemzeti küldetésével. Az alkotó személyiség szuverenitásának és elkötelezettségének egysége jelentette számára a természetes állapotot, akkor érezte jól magát, ha az önkifejezés és a népszolgálat szerves egységét sikerült megvalósítania. A nemzetiségi költő sorsa végül is mindig e kettős elv erőterében mozog: Szemlér Ferenc érvényes választ adott a történelem zaklató kérdéseire. (*Magvető.*)

POMOGÁTS BÉLA